Taksim’de 1 Mayıs

Müzakereci Kolluk Deneyimi, Kurumsal Kırılma

Demokratik Polislik ve Müzakere | Yazı 4

Yazar: SRL Araştırma Ekibi

Security Studies and Rule of Law Association (SRL Swiss)

Security Studies and Rule of Law Association (SRL Swiss), İsviçre Medeni Kanunu’nun 60-79. maddeleri uyarınca kurulmuş, Cenevre merkezli, kâr amacı gütmeyen ve siyasi nitelik taşımayan bir sivil toplum kuruluşudur. Dernek; insan haklarının korunması, hukukun üstünlüğü ilkelerinin güçlendirilmesi ve güvenlik politikalarının temel haklarla uyumunun değerlendirilmesi alanlarında faaliyet göstermektedir.

Ekim 2026

Security Studies and Rule of Law Association, 15 rue des Savoises, 1205 Genève, Switzerland

Web sitesi: www.srlswiss.com • E-posta: info@srlswiss.com

1 Mayıs'ın Kısa Tarihi

1 Mayıs, modern siyasal tarihte yalnızca bir anma günü değil; devlet ile toplum arasındaki ilişkinin niteliğini görünür kılan sembolik bir eşiktir. Emek taleplerinin kamusal alanda dile getirilmesine nasıl yaklaşıldığı, kamu düzeni anlayışının hak ve özgürlüklerle kurduğu ilişkiyi de gösterir.

1 Mayıs'ın doğuşu, sanayileşme döneminin ağır çalışma koşullarına karşı yürütülen mücadeleye dayanır. Sekiz saatlik iş günü talebi bu mücadelenin ortak hedeflerinden biri olmuştur. 1 Mayıs 1886'da ABD'nin farklı kentlerinde işçiler bu taleple greve çıkmıştır. Chicago'da 4 Mayıs günü Haymarket'te düzenlenen toplantı sırasında bir bomba patlamış; olaylar polislerin ve sivillerin ölümüne yol açmıştır. Süreci izleyen yargılamalar sonunda Albert Parsons, August Spies, Adolph Fischer ve George Engel 11 Kasım 1887'de idam edilmiştir. [1]

1889'da Paris'te toplanan İkinci Enternasyonal, Chicago'daki işçilerin anısını ve emek hakları mücadelesini uluslararası bir dayanışma günüyle ilişkilendirmiştir. Böylece 1 Mayıs, farklı ülkelerde ortak taleplerin dile getirildiği bir güne dönüşmüştür. [2]

Bu tarihsel arka plan, 1 Mayıs'ın yalnızca çalışma koşullarıyla ilgili olmadığını da açıklar. Anma, örgütlenme ve kamusal görünürlük talepleri, devlet–emek–kamu düzeni ilişkisinin merkezinde yer alır. Bu nedenle 1 Mayıs'a yönelik kolluk yaklaşımı, demokratik meşruiyetin somut sınavlarından biri olarak değerlendirilebilir.

Modern Dünyada Bazı 1 Mayıs Uygulamaları

1 Mayıs'ın anlamı ve kutlanma biçimi ülkeler arasında değişmektedir. ABD'de federal düzeyde kutlanan Labor Day, eylül ayının ilk pazartesi günüdür ve 1894'te federal tatil olarak kabul edilmiştir. Bu örnek, emek günlerinin tarih ve kurumsal biçim bakımından tek bir modele dayanmadığını gösterir. [3]

Sovyetler Birliği'nde ise 1 Mayıs, devletin resmî törenleriyle de bütünleşmiştir. ABD Kongre Kütüphanesi arşivindeki 1960 tarihli bir fotoğraf, Moskova'daki 1 Mayıs kutlamalarında Kızıl Meydan'dan geçen askerî birlikleri belgelemektedir. Emek dayanışmasının devletin güç gösterisiyle birleşmesi, günün farklı siyasal anlamlar kazanmasının somut örneklerinden biridir. [4]

Günümüz için asıl karşılaştırma ölçütü, törenlerin büyüklüğü ya da polis sayısı değil, hak kullanımının nasıl kolaylaştırıldığıdır. İsveç polisinin tanımladığı diyalog polisliği, karşılıklı saygı ve iletişim yoluyla göstericiler ile polis arasındaki anlayışı geliştirmeyi hedefler. Bu yaklaşım yalnızca 1 Mayıs'a özgü değildir; toplumsal olayların yönetiminde iletişimin kurumsal bir görev olarak ele alınabileceğini gösterir. [5]

Bununla birlikte, ülkeleri değişmez biçimde "çatışmasız demokrasi" veya "baskıcı rejim" başlıklarına ayırmak yeterli değildir. Aynı ülkede farklı dönemlerde farklı uygulamalar görülebilir. Demokratik polislik açısından belirleyici soru, güvenlik tedbirlerinin somut risklere dayanıp dayanmadığı ve barışçıl katılım için gerçek bir alan bırakıp bırakmadığıdır.

Sovyetler Birliği'nin 1 Mayıs Üzerindeki Gölgesi

1 Mayıs'ın ABD'deki emek mücadelelerinden doğmasına rağmen Sovyet siyasal sembolleriyle güçlü biçimde ilişkilendirilmesi, tarihsel bir gerilime işaret eder. Bu yazının yaklaşımına göre, Soğuk Savaş'ın ideolojik rekabeti, emek taleplerinin bazı güvenlik anlayışlarında siyasal tehdit olarak yorumlanmasını kolaylaştırmıştır.

Ancak bu ilişkiyi bütün yasaklamaları açıklayan tek neden olarak görmek eksik kalır. Ülkelerin kendi emek mücadeleleri, siyasal kutuplaşmaları, yönetim tercihleri ve kolluk kurumlarının çalışma alışkanlıkları da değerlendirmeye katılmalıdır. Sovyet sembolizminin etkisi, bu daha geniş çerçevenin bir parçasıdır.

Türkiye bakımından da önemli olan, geçmişten devralınan tehdit algılarının güncel kararları ne ölçüde belirlediğidir. Tarihsel çatışmaların varlığı, bugünkü her gösterinin aynı tehlikeyi taşıdığını kanıtlamaz. Öte yandan geçmişteki ideolojik kamplaşmanın zayıflaması, bütün güvenlik risklerinin kendiliğinden ortadan kalktığı anlamına da gelmez. Değerlendirme, göstericilerin siyasal kimliğine ilişkin varsayımlara değil, her etkinliğin somut koşullarına dayanmalıdır.

Bu açıdan sorun, belirli bir topluma veya coğrafyaya değişmez özellikler atfetmekten çok, demokratik muhalefete alan açan kurumsal güvencelerin yeterliliğidir. Güvenlik gerekçesinin siyasal görünürlüğü sınırlayan genel bir araca dönüşmesi, kamu düzeni yönetiminin meşruiyetini zayıflatır.

Türkiye'de 1 Mayıs ve Taksim'in Hafızası

Türkiye'de 1 Mayıs'ın serüveni, devlet–toplum ilişkisindeki gerilimleri ve değişim imkânlarını birlikte yansıtır. 1977'de Taksim'de yaşanan ve literatürde resmî kayıtlara göre 34 kişinin hayatını kaybettiği belirtilen olaylar, emek hareketinin kolektif hafızasında derin bir iz bırakmıştır. Taksim bu nedenle yalnızca bir toplanma alanı değil, kayıpları anmanın ve ortak hafızayı aktarmanın da mekânıdır. [6]

2009'da kabul edilen 5892 sayılı Kanun ile 1 Mayıs'ın Emek ve Dayanışma Günü olarak genel tatiller arasına alınması, bu tarihin kamusal statüsü bakımından önemli bir adımdır. Ancak bir günün resmî tatil olması ile o günün anlamına uygun biçimde kamusal alanda kullanılabilmesi aynı mesele değildir. [7]

Taksim tartışmasının yalnızca trafik, alan kapasitesi veya alternatif meydanlarla açıklanması bu nedenle yetersizdir. Mekânın tarihsel anlamı, katılımcıların vermek istediği mesajın bir parçasıdır. Kamu otoritelerinin görevi, bu anlamı dikkate alarak hak kullanımını mümkün kılacak tedbirleri değerlendirmektir.

2010–2012: Müzakereci Kolluk Deneyimi

Taksim'de 2010–2012 yıllarında gerçekleştirilen 1 Mayıs kutlamaları, iletişim ve uzlaşmanın kamu düzeni yönetimine katkısını tartışmak için önemli bir örnektir. Kara ve Üstün'ün İstanbul Emniyet Müdürlüğü Güvenlik Şube personeliyle yürüttüğü araştırmada, 80 katılımcının yüzde 61,3'ü, kutlamaların huzurlu geçmesinde polisin sendikalar ve sivil toplum kuruluşlarıyla uzlaşmacı tutumunun etkili olduğu görüşünü bildirmiştir. [6]

Bu bulgu, kolluk personelinin değerlendirmesidir; tek başına nedensellik kanıtı veya bütün katılımcıların deneyiminin özeti değildir. Yine de güvenliğin yalnızca müdahale kapasitesiyle değil, önceden kurulan ilişkiler ve karşılıklı beklentilerin anlaşılmasıyla da üretilebileceğine işaret eder.

Müzakereci yaklaşımın değeri burada ortaya çıkar: Kolluk, gösterinin muhataplarıyla konuşabildiğinde belirsizlikleri azaltabilir; düzenleyiciler de güvenlik kaygılarını öğrenerek çözüm arayışına katılabilir. Bu ilişkinin amacı, talepler üzerinde siyasal uzlaşma sağlamak değil, farklı görüşlerin güvenli biçimde ifade edilmesine imkân vermektir.

Kurumsal Kırılma: Açılan Alanın Sürekliliği

Bir dönemde geliştirilen uzlaşma pratiğinin sonraki yıllarda korunamaması, kurumsal süreklilik sorununu gündeme getirir. Burada "kurumsal kırılma", bütün müzakere eğitimi ve faaliyetlerinin sona erdiği iddiasını değil, hak kullanımını kolaylaştıran yaklaşımın karar ve uygulamalarda kalıcılaşamamasını ifade etmektedir.

Anayasa Mahkemesi, 12 Ekim 2023 tarihli DİSK ve diğerleri kararlarında, 2014 ve 2015 yıllarında Taksim'de 1 Mayıs kutlamalarına yönelik müdahaleler nedeniyle toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının ihlal edildiğine hükmetmiştir. Mahkeme, mekânın sembolik önemini dikkate almış; yasaklama için gerçek tehlikenin ve etkinliği mümkün kılabilecek önlemlerin yeterince değerlendirilmediğini belirtmiştir. [8]

Bununla birlikte hukuki değerlendirme her olayın koşullarına bağlıdır. Mahkeme, 2016 yılındaki kutlamalara ilişkin farklı bir başvuruda, 29 Eylül 2022 tarihli kararında ihlal olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Dolayısıyla bu kararlar, bütün yıllar ve bütün tedbirler için aynı sonucu doğuran genel bir hüküm gibi okunmamalıdır. [9]

Bu analiz açısından çıkarılacak kurumsal ders, kararların somut gerekçelere dayanması ve diyalog imkânlarının süreklilik kazanmasıdır. Gösteri alanına erişimi kolaylaştıran deneyimler kişisel inisiyatiflerle sınırlı kaldığında, idari tercihler değiştikçe kazanımlar da kırılganlaşır. Müzakerenin planlama, görev tanımı, eğitim ve sonradan değerlendirme süreçlerine yerleşmesi gerekir.

Sonuç

1 Mayıs, emek haklarının yanı sıra devletin kamusal alanla kurduğu ilişkinin de aynasıdır. Taksim ise bu ilişkinin tarihsel hafıza, siyasal ifade ve kamu düzeni boyutlarının aynı yerde buluştuğu bir örnektir.

2010–2012 deneyiminin önemi, güvenlik ile barışçıl hak kullanımının birlikte düşünülebileceğini göstermesidir. Sonraki uyuşmazlıklar ise bu yaklaşımın kalıcı kurumsal güvencelerle desteklenmesi ihtiyacını ortaya koymaktadır. Demokratik polisliğin başarısı, yalnızca bir günü olay çıkmadan tamamlamakla değil, insanların haklarını kullanırken devlete duyduğu güveni korumakla da ölçülmelidir.

Kaynaklar

[1] Library of Congress. “Haymarket Affair: Topics in Chronicling America.” Tarihçe ve olay kronolojisi.

https://guides.loc.gov/chronicling-america-haymarket-affair

[2] Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). “1° de mayo: Día Internacional de los Trabajadores.”

https://www.ilo.org/es/resource/news/1deg-de-mayo-dia-internacional-de-los-trabajadores

[3] U.S. Department of Labor. “History of Labor Day.”

https://beta.dol.gov/about/history/history-labor-day

[4] Library of Congress. “Celebration of May Day 1960 in Moscow. The parade of troops of Moscow garrison on Red Square.” Fotoğraf arşiv kaydı, 1960.

https://www.loc.gov/pictures/item/89714520/

[5] Polisen (İsveç Polisi). “Dialogpolisen.”

https://polisen.se/om-polisen/polisens-arbete/dialogpolisen/

[6] Kara, Hakan Batırhan ve Üstün, Mustafa (2015). “İstanbul Emniyet Müdürlüğü Güvenlik Şube Personelinin 2010–2012 Yıllarında Taksim’de Gerçekleşen 1 Mayıs Kutlamalarına Dair Algıları.” İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 53, 137–159.

https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/254042

[7] Türkiye Büyük Millet Meclisi. 5892 sayılı Kanun, kabul tarihi: 22 Nisan 2009.

https://www.tbmm.gov.tr/Yasama/Kanun/f72877be-430e-037b-e050-007f01005610

[8] Anayasa Mahkemesi. DİSK ve diğerleri, B. No: 2016/14517 ve 2016/14518, 12 Ekim 2023. Kararlara bağlantı içeren 15 Aralık 2023 tarihli basın duyurusu.

https://anayasa.gov.tr/tr/haberler/bireysel-basvuru-basin-duyurulari/1-mayis-kutlamalarina-yapilan-mudahalelerin-ilgili-ve-yeterli-gerekcesi-olmamasi-nedeniyle-toplanti-ve-gosteri-yuruyusu-duzenleme-hakkinin-ihlal-edilmesi/

[9] Anayasa Mahkemesi. B. No: 2017/36889, 29 Eylül 2022. “1 Mayıs Kutlamasının Taksim Meydanı’nda Yapılmasına İzin Verilmemesi Nedeniyle Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkının İhlal Edilmediği.”

https://www.anayasa.gov.tr/tr/haberler/bireysel-basvuru-basin-duyurulari/1-mayis-kutlamasinin-taksim-meydani-nda-yapilmasina-izin-verilmemesi-nedeniyle-toplanti-ve-gosteri-yuruyusu-duzenleme-hakkinin-ihlal-edilmedigi/